

ΤΟ ΚΑΚΟ
Η ΒΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

*Τι κινεί το φονικό μίσος ;
Μια μικρή διαδρομή στις γυναικοκτονίες στην τέχνη*



ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΝΤΕΛΑΚΡΟΥΑ, 1827/28, Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΑΡΔΑΝΑΠΑΛΟΥ

Σε όλους τους καιρούς κι όλους του τόπους, οι θεσμοί πασχίζουν να δρομολογήσουν τη σεξουαλικότητα στην υπηρεσία της αναπαραγωγής με απαγορεύσεις, ταμπού, θεϊκές απειλές και νόμους. Όσες παραλλαγές κι αν υπάρχουν στις ιστορίες, το σίγουρο είναι ότι το πιο ισχυρό ταμπού είναι αυτό της αιμομικτικής ένωσης της μάνας με τον γιο. Ο Freud έλεγε ότι η ίδια η γυναίκα αποτελεί ένα Ταμπού. Μυστηριώδης αλλά και καταγωγική, χρεώνεται το πάθος και την ηδονή ως υποθέσεις αποκλειστικά δικές της.

«Δυο πεπρωμένα αναγγέλλονται για τις γυναίκες ή θα δοξαστούν στη διαφορά τους ή θα περιφρονηθούν και θα παραμεριστούν» (Ενρίκεζ, 1996). Διαβολικές και λυσσασμένες, αδηφάγες και ακόρεστες, σε αντίστιξη με τις αγίες παρθένες και μάρτυρες, κάνουν τους άνδρες να αγωνιούν για την υποταγή τους, την ικανοποίησή τους και την ύπουλη εκδίκησή τους, σε χιλιάδες ιστορίες και μύθους.

Με αφορμή τους μύθους, θα σταθώ σε κάποιες γνωστές γυναικοκτονίες στην Τέχνη και θα επιχειρήσω λίγες υποθέσεις για το «φονικό μίσος» των ανδρών (δραστών). Ας ξεκινήσουμε με τον ορισμό. Γυναικοκτονία, είναι ο φόνος μιας γυναίκας, λόγω του φύλου της. Δηλαδή, μια γυναίκα τιμωρείται με φόνο όταν αμφισβητεί τον κανόνα του γυναικείου ρόλου που της έχει αποδοθεί ακριβώς επειδή είναι γυναίκα (πχ δολοφονείται επειδή απάτησε τον άνδρα της). Ο όρος είναι πρόσφατος και έγινε ευρύτερα και διεθνώς γνωστός με την λέξη femicide, μετά το 1992. Στα λήμματα άρχισε να εμφανίζεται μετά το 2015.

Από την αρχαία τραγωδία μέχρι το δημοτικό τραγούδι, από το αρχαίο έπος μέχρι τα ρεμπέτικα τραγούδια, από τα Ιερά Βιβλία των θρησκειών μέχρι τον Σαίξπηρ και τον Λαρς Φον Τρίερ θα δούμε πως πάντοτε, μέσα στους τρομερούς αιώνες του ανθρώπου, οι γυναίκες δολοφονούνται ως ένοχες για την ίδια τους τη φύση. Από τα γραπτά του Παύλου (αι γυναίκες υποτάσσεσθε στους άνδρας σας, ως εις τον Κύριον) και των «Πατέρων της Εκκλησίας» μέχρι τις φωτιές της Ιερής Εξέτασης και το φρικαλέο Malleus Maleficarum (το Εγχειρίδιο των Ιεροεξεταστών του Μεσαίωνα) οι γυναίκες δαιμονοποιούνται ή βασανίζονται (Τριαρίδης, 2022).

Θα σταθώ σε τρεις γνωστές γυναικοκτονίες από την παραστατική τέχνη, της Κλυταιμνήστρας, της Κάρμεν, και της αλησμόνητη Στέλλας, και σε δύο εικαστικά έργα, τον Θάνατο του Σαρδανάπαλου και το Vagina Dentata.

Η **Κλυταιμνήστρα** δολοφονείται από τον γιό της Ορέστη, με ηθικό αυτουργό την ανδροκρατικών αντιλήψεων Ηλέκτρα. Οι δυο μαζί την εκδικούνται για τα Πολλά και Κακά που θεωρήσαν ότι έκανε. Η απιστία της, η δολοφονία του συζύγου της, η κατάκτηση της εξουσίας και η καταδίκη των παιδιών της στη δυστυχία σκιαγραφούν το πορτραίτο της «Κακής Γυναίκας» που βαδίζει πέρα από κανόνες και όρια και υποτάσσεται στην ηδονή!

Η ηδονή, στον αρχαίο μύθο, παρουσιάζεται συνεχώς ως μια γυναικεία υπόθεση. Ας θυμηθούμε τον **Τειρεσία**, ένα πλάσμα που είχε ζήσει και ως άνδρας και ως γυναίκα. Όταν ο μάντης κλήθηκε να λύσει τη διαφωνία που είχαν ο Δίας με τη σύζυγό του Ήρα για το «ποιος ηδονίζεται περισσότερο κατά την ερωτική πράξη», ο Τειρεσίας

απάντησε αδιάστακτα: «Αν διαιρούσαμε την ηδονή σε δέκα μέρη, ένα θα έπαιρνε ο άντρας και εννιά η γυναίκα».

Σύμφωνα με τον Freud, οι σχέσεις ανδρών και γυναικών επιβαρύνονται πολύ από τον φόβο που αισθάνονται οι άνδρες απέναντι στην ηδονή και την σεξουαλικότητα, την οποία ζουν ως μια πίεση της ενόρμησης που ξεχειλίζει και την οποία δυσκολεύονται να ελέγξουν και κυρίως να μετουσιώσουν. Μια συνήθης φαντασίωση των ανδρών (Κουρνί) είναι ο δίχως τέλος οργασμός των γυναικών που ξεχύνεται και τις οδηγεί μακριά τους. Έτσι, θα μπορούσαμε να σκεφτούμε ότι οι άνδρες δολοφονούν τις γυναίκες λόγω του φθόνου που ξεσηκώνει η αίσθησή τους ότι εκείνη απολαμβάνει πολλαπλάσια ηδονή απ' αυτούς!

Αιώνες μετά την Κλυταιμνήστρα, μια άλλη γυναίκα θα δολοφονηθεί στη σκηνή ακριβώς επειδή ήταν γυναίκα! Η **Κάρμεν** του Μπιζέ. Η Κάρμεν υπήρξε ένας νέος τύπος οπερετικής ηρωίδας, που εκπροσωπούσε κάτι πολύ πιο ζωτικό και επικίνδυνο, όπως έγραφαν οι κριτικοί, καθώς δεν ανήκε στον αθώο ερωτικό τύπο της σχολής των «ακηλίδωτων σοπράνο». Οι ιδιοτροπίες και η αποκοτιά της, η τσιγγάνικη ομορφιά και η αγάπη της για την ελευθερία, την οδηγούν στη δολοφονία της. Η προδοσία μοιάζει να είναι το προφανές αυτής της τιμωρίας. Η κυρίαρχη εικόνα της femme occulte (φαιμοκιούλτ) διατρέχει διαχρονικά αυτούς τους μύθους και τις ιστορίες, αποδίδοντας στις πλανεύτρες γυναίκες μεταφυσικού τύπου δυνάμεις-γυναίκες μάγισσες- που στόχο έχουν να παρασύρουν τον άνδρα και τελικά να τον προδώσουν. Από τον Οθέλο μέχρι τον Δον Χοσέ, τους δυο ζηλότυπους φονιάδες η γυναίκα πλανεύτρα-μάγισσα είναι αυτή που προκαλεί την εξόντωσή της (επειδή τους προδίδει). Τελικά οι άνδρες μισούν τις γυναίκες επειδή μπορεί να τους προδώσουν;

Οι ψυχαναλυτές μάς θυμίζουν ότι η αποκλειστικότητα του αντικειμένου είναι μια υπόθεση χαμένη, ήδη από την γέννηση του ατόμου. Η μητέρα προδίδει τον γιό της, το ίδιο και την κόρη της, για τον πατέρα τους κι αυτό φαίνεται να έχει καθολική αξία μιας και αυτή η πρώτη γυναίκα, είναι η πρώτη αγάπη, η πρώτη απώλεια, η παντοτινή έλλειψη. Αντίδοτο σ αυτήν την προδοσία μπορεί να γίνει η σαγήνη της, σαγήνη που αν δεν καταφέρει ο γιος να διεργασθεί θα τον οδηγήσει σε παθολογική σχέση ζηλοτυπίας με μια γυναίκα που θα τον σαγηνεύει απόλυτα, όπως η Κάρμεν. Ο Αντρέ μίλησε μάλιστα για την πρωταρχική αυτή αποπλάνηση (και σαγήνη) ως ισοδύναμη κατάσταση με την γυναικεία θέση και την βάζει στην αρχή της σεξουαλικότητας και για τα δύο φύλα.

Ας περάσουμε τώρα και στην **Στέλλα**, την συγκλονιστική ηρωίδα της ταινίας του Κακογιάννη (1955) την οποία μάλλον θυμόμαστε όλοι. Οι κριτικοί της εποχής περιέγραψαν την ταινία ως ένα ηχηρό κατηγορητήριο σε βάρος της πατριαρχίας, με την πρωταγωνίστρια να εκπροσωπεί ένα γυναικείο πρότυπο που ήταν αναμφίβολα ξένο προς την ελληνική κοινωνία αλλά και μια διαχρονική ηρωίδα τραγωδίας. Τιμήθηκε στις Κάννες και συζητήθηκε ως η πρώτη φεμινιστική ταινία στην Ελλάδα.

Μήπως με την Στέλλα, εκτός από την προδοσία, βρισκόμαστε και μπροστά στον γνωστό διαχωρισμό «η Καλή και η Κακή γυναίκα», «η μητέρα και η πουτάνα»; Τι λένε οι ψυχαναλυτές γι αυτά τα ζεύγη αντιθέτων;

Σύμφωνα με τον Ζακ Αντρέ, η έντονη προσκόλληση στα πρώτα αντικείμενα της αγάπης, την μητέρα και την αδελφή, οδηγεί τους άνδρες να ενεργοποιήσουν κάποιους διαχωρισμούς, προκειμένου να συνεχίσουν μια πραγματική σεξουαλική ζωή και να μην σκοντάψουν στον φραγμό της αιμομιξίας. Από την μία έχουμε το τρυφερό και το υψηλό, και από την άλλη το αισθησιακό και το χυδαίο. (να βάλω μια προταση Κλάιν?)

[Στην ταινία ο άνδρας, που τον υποδύεται ο Φούντας, και που έτυχε μεγάλης συμπόνοιας και συμπάθειας από τους θεατές, μοιάζει να «βυθίζεται» στο χάος μιας ναρκισσιστικής κατάρρευσης. Για το υποκείμενο σε αυτές τις περιπτώσεις, ο Άλλος δεν υπάρχει με την ετερότητά του αλλά μόνο ως όργανο της ικανοποίησής του, αν όχι της θέλησής του για κυριαρχία στον κόσμο. Στην περίπτωση αυτή ο ναρκισσισμός ενδύεται έναν θανατηφόρο χαρακτήρα.]

Θα προχωρήσω σε δύο εικαστικά έργα, τον περίφημο πίνακα του Ντελακρουά, «**Ο θάνατος του Σαρδανάπαλου**» και το **Vagina dentata (ο κόλπος με τα δόντια)** με τις πολλαπλές αποτυπώσεις του για να σκεφτούμε κάποιες άλλες εκδοχές του φονικού μίσους. Ο Ντελακρουά, με το έργο αυτό, είχε στόχο να προκαλέσει, κάτι που κατάφερε με πολύ μεγάλη επιτυχία. Ο Σαρδανάπαλος, ξαπλωμένος στο κρεβάτι του, δίνει εντολή στους αξιωματούχους και ευνούχους του παλατιού να στραγγαλίσουν τις γυναίκες του, τους ακολούθους, ακόμα και τα σκυλιά του, ώστε κανένα αντικείμενο της ηδονής του να μην επιβιώσει. Με το έργο αυτό βρισκόμαστε ενώπιον της κυριαρχίας του αρσενικού, της υπεροχής του φαλλού και της σαδιστικής τους συνιστώσας. Απ' την άλλη, οι γυναίκες που πεθαίνουν τεντωμένες, χωρίς ίχνος ενοχής και λουσμένες στο φως, εκθέτοντας την ομορφιά τους γυμνού τους, γίνονται σύμβολα ελευθερίας και αθωότητας (όπως και στη σφαγή της Χίου). Ο Ζακ Αντρέ (1995) υποστηρίζει ότι ο πίνακας αυτός μάς βάζει στο επίκεντρο της πρωταρχικής σκηνής, μιας σκηνής βίαιης, χαώδους και περίπλοκης.

Η θέα της περίπτωσης των γονιών, σύμφωνα με τον Freud, υπερβαίνει τις ικανότητες κατανόησης του παιδιού, με αποτέλεσμα την μεταμόρφωση μιας διέγερσης σε τρομερό άγχος. Στην πρωταρχική σκηνή, όπως και στον πίνακα του Ντελακρουά, αναμετριόμαστε με το χάος, την ηδονή και τον αφανισμό. Είναι μια σκηνή γεμάτη σαδιστικά στοιχεία, τα οποία το παιδί θα αποδώσει στον άνδρα - πατέρα, που «παραβιάζει» και υποτάσσει την μητέρα. Ο άνδρας δεν υποτάσσει μόνο την γυναίκα, το θηλυκό, έξω από αυτόν μας λέει ο Ενρίκεζ και άλλοι, αλλά και το θηλυκό που φέρει μέσα του και τον φέρει. Η απόδοσή του θηλυκού στην γυναίκα, τον απαλλάσσει από το βάρος να το έχει ο ίδιος. Σε αυτήν την σχέση με το θηλυκό θα επανέλθω στο τέλος.

Ας πάμε τώρα και στο τε/ο, το **Vagina dentata**, τον οδοντωτό κόλπο, που ως ιδέα χρονολογείται από την ελληνική μυθολογία αλλά την συναντάμε σε λαϊκές ιστορίες διαφόρων κοινωνιών. Ο κόλπος με τα δόντια, έχει τις ρίζες του στην φαντασίωση ότι

το γυναικείο σώμα έχει κρυμμένα επικίνδυνα μυστικά. (στην εικόνα βλέπουμε ξύλινα ή πέτρινα γλυπτά σε εκκλησίες στην Ουαλία χτισμένες τον 11^ο αιώνα). Στην Vagina dentata συναντάμε έναν θρυλικό κίνδυνο που σχετίζεται με τη σεξουαλική επαφή και δεν είναι άλλος από «το αιδοίο θα σε κατασπαράξει».



Ο Αυστριακός ψυχαναλυτής Otto Rank αναφέρεται στην φαντασίωση του οδοντωτού κόλπου για πρώτη φορά το 1924, ως μια ευρέως διαδεδομένη αιτία άγχους στους νευρωτικούς άνδρες, και ο Ferenczi το διερευνά περισσότερο το 1925. Ο τρόμος του ευνουχισμού ίσως βρίσκει την πιο ωμή του αποτύπωση. Ο κόλπος, μέσα από μια στοματική μετάθεση, γίνεται ένα όργανο που καταβροχθίζει.

Σύμφωνα με τη σκέψη αρκετών ψυχαναλυτών (Stoller, Macdougall και άλλων) το κορίτσι έχει μια πρώιμη σεξουαλικότητα, που οργανώνεται γύρω από ένα μόνο άνοιγμα, ένα όργανο που τείνει απροσδιόριστα να απορροφά, να κάνει το δικό του, να καταβροχθίζει. Μια τέτοια σεξουαλικότητα εμποδίζει τον ευνουχισμό και την επιβολή του νόμου και για αυτό μπορεί να γίνει τόσο τρομακτική και φρικαλέα. Ο Φρόιντ θα ισχυριστεί ότι το αιδοίο, όπως το σπήλαιο, δεν αποτελεί τόσο τόπο διείσδυσης ή υποδοχής, αλλά μάλλον ένα αρνητικό ίχνος, δηλαδή το αποτύπωμα μιας βίαιης απόσπασης. Παρά τις πολλές και σοβαρές ενστάσεις, κάνει μια υπόθεση για την εκπλήρωση της απειλής του ευνουχισμού που έχει επηρεάσει σημαντικά την ιστορία της ψυχαναλυτικής σκέψης.

Στην ταινία “Μίλα της” ο Πέδρο Αλμοδοβάρ στήνει εμβόλιμα ένα ασπρόμαυρο ταινιάκι, βγαλμένο από αντίστοιχες στιγμές του Ζαν Κοκτώ-με τον τίτλο “Ο Συρρικνωμένος εραστής” όπου ο πρωταγωνιστής, αφού καταπιεί ένα μαγικό φίλτρο που τον συρρικνώνει, εισέρχεται στη σκοτεινή σπηλιά του γυναικείου κόλπου που τον καταπίνει. Τα ανεξερεύνητα βάθη δεν έχουν επιστροφή ...



Τελικά, μήπως ο φόβος που αισθάνονται οι άνδρες για τις γυναίκες, και που κάποιες φορές παίρνει τον δρόμο του φονικού μίσους, έρχεται απ' την δυσκολία τους να παραστήσουν το θηλυκό στοιχείο που φέρνουν μέσα τους και οι ίδιοι; Όχι την γυναικεία σεξουαλικότητα, ούτε την θηλυκότητα με την οποία στολίζονται οι γυναίκες, λέει ο Κουρνί, αλλά αυτό το σκοτεινό κομμάτι του Άλλου, τη διαφορά με την οποία σκανδαλίζεται ο ναρκισσισμός επειδή δεν μπορεί να την ενσωματώσει.

Ίσως αυτό είναι το θηλυκό, το μη παραστάσιμο του ερωτικού σώματος της γυναίκας και της μητέρας, καθώς επίσης και η πάντοτε πιθανή οδυνηρή εξαφάνιση. Ένα στοιχείο μη σύνδεσης, ακόμη και αποσύνδεσης. Είναι το μη αναπαραστάσιμο Κακό, ή ένα ακόμη Κακό, για το οποίο ακούσαμε αρκετά αυτές τις μέρες...

Βιβλιογραφία

- Jacques Andre, 2001, Η θηλυκή καταγωγή της σεξουαλικότητας
- Devereux George, Γυναίκα και Μύθος
- Ενρίκεζ Εζέν, Από την ορδή στο κράτος
- Smirgel Janine, Γυναικεία Σεξουαλικότητα
- Courney Jean, Γιατί οι άνδρες φοβούνται τις γυναίκες
- Freud, Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας
- Freud, Η γυναικεία σεξουαλικότητα
- Freud, Τρία δοκίμια για την σεξουαλικότητα
- Freud, Ναρκισσισμός
- Τριαρίδης, 2022, Σεμινάρια για την γυναικοκτονία στην Τέχνη
- Τετράδια κοινωνικής πολιτικής, 2020, Γυναικοκτονίες